

Solberga kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

HENRIK NILSSON 2019-09-20

LASERNA
RESTAURERING

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Solberga kyrka

Villie församling, Solberga socken, Vemmenhögs, Ljunits, Herrestads, Färs och Österlens kontrakt (från 1 januari 2020 Skytts och Vemmenhögs kontrakt), Lunds stift, Solberga 22:1, Skurups kommun, Skåne län, Skåne.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Kyrkbyn Solberga ligger en dryg halvmil öster om Skurup i ett öppet och kuperat odlingslandskap med markerade dalgångar och höjdryggar. Gravhögar i området visar på en omfattande aktivitet i bygden under bronsåldern och inom socknen finns en runsten bevarad på närbelägna Torsjö gård, som har medeltida anor som sätesgård och som troligen utgjorde patronatskyrka till Solberga kyrka vid uppförandet på 1100- eller 1200-talet. Sockennamnet, som är belagt i skrift 1447 som *Solberig*, antyder att platsen kan ha fungerat som kultplats under hednisk tid.

Den geometriska avmätningsskattan från 1764 visar att kyrkbyn hade ett drygt tiotal gårdar, med kyrkan placerad i byns södra del. Av dessa återstår efter enskiftet 1808 endast en knapp handfull, varav flera av fyrlängad typ med delvis bevarad äldre bebyggelse. I byn finns även två före detta skolbyggnader.

Flygbild över Solberga 2014, tagen från väster. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Kyrkobyggnaden

Solbergas medeltida kyrka uppfördes troligen på 1100- eller 1200-talet och följde den romanska kyrkobyggnadstraditionen med långhus, smalare och lägre kor samt halvrund absid i öster. Senare under medeltiden adderades ett västtorn som var bredare än långhuset och sannolikt även ett vapenhus i söder. Under 1700-talet utökades kyrkan med ett gravkapell för ätten Lewenhaupt. Vid tiden för uppförandet utgjorde inte Solberga en egen socken vilket gör det troligt att anta att kyrkan ursprungligen var patronatskyrka till närbelägna Torsjö gård. 1700- och 1800-talens befolkningsökning ledde till att en stor del av Skånes medeltida kyrkor kom att byggas om eller rivas till förmån för nybygge. I Solberga fattades beslut om det senare alternativet och ett förslag av arkitekt Peter Boisen daterat 16 januari 1864 antogs. För bygget, som inleddes året därpå, ansvarade byggmästare H.F. Möller från Ystad, och den 14 oktober 1866 kunde den nya helgedomen invigas av biskop Flensburg.

Den nya kyrkan uppfördes på samma plats och med återanvänd sten från den romanska kyrkan. Gestaltningen var typisk för tiden, där fokus låg på ett rymligt och ljust kyrkorum, med långhus och fullbrett kor under gemensamt sadeltak, halvrund absid i öster samt kvadratisk västtorn.

Solberga kyrka fotograferad 1929. Bild från ATA, fotograf: E. Andrén.

Interiören fotograferad 1929. Notera att skranket mot absiden, som senare tapetserats för att få ett jämnt underlag, var marmoreringsmålat. Bild från ATA, fotograf: E. Andréén.

1876 införskaffades en så kallad Gurneysk ugn för kyrkans uppvärmning, vars installation krävde förstärkningar av takstolskonstruktionen. 1910 genomfördes en utvändigt restaurering av fasader, dörrar och fönster och tornet försågs med nytt tak av galvaniserad plåt. Invändigt kompletterades uppvärmningen med ytterligare en ugn vilket föranledde nya förstärkningar i takstolskonstruktionen. Efter förslag av länsarkitekt Nils A. Blanck ersattes 1934 tornspirans rötskadade kors av ett nytt i något klenare dimensioner. Samtidigt målades exteriöra plåtarbeten om, vilket enligt arbetshandlingarna skulle ske med ”prima oljefärg, rödbrun eller grå”. Under åren 1945–46 bilades befintlig puts ner och ersattes av kalkcementputs. Samtidigt lades långhustaket om med nytt undertak av spån, ny läkt, nytt enkupigt tegel samt nya fotrännor av galvaniserad plåt.

1952–53 genomförs en invändig restaurering, även denna under ledning av Nils A. Blanck. Elektrisk värme och belysning installeras. Bänkkvarteren glesas ut och ryggstödens lutning ändras. Bänkkvarterens brädgolv ersätts av rött tegel och troligen är det även nu som vapenhusets ursprungliga golv av äldre gravhällar ersätts av nuvarande kalkstenplattor. 1960 tillkommer textilskåp i sakristian och utvändigt sker dräneringsarbeten samt omputsning av sockeln och ommålning av dörrar och plåtdetaljer. Fyra år senare sker in- och utvändiga ommålningar vars omfattning är oklar.

1972 tillkommer kyrkans lillklocka gjuten av M&E Ohlsson i Ystad genom en donation från Adolf Ohlsson. Under decenniets första år restaureras orgelverket av Anders Perssons orgelbyggeri i Viken och orgelfasaden målas 1973 om enligt tidigare färgställning i vitt och förgyllning. Vid den invändiga restaurering som genomförs året därpå genomgår den fasta inredningen i trä samma behandling och väggar och valv kalkavfärgas. Med medel från Adolf Ohlssons donationsfond omläggs 1979 tornets och absidens avtäckningar i stålplåt med kopparplåt i skivtäckning. Tornet får delvis ny underlagsbrädning och dess takstolskonstruktion förstärks med tryckimpregnerat virke. Galler för ventilation tillkommer i form av galler i spirans topp och vid takfoten. Tre år senare, 1982, utförs målningsarbeten i vapenhuset, troligen avseende väggar och tak.

1988 ersätts direktverkande radiatorer under bänkarna av oljefyllda radiatorer och året därpå installeras automatisk klockringning och lucköppning. 1990 blåstras fasadernas kraftigt skadade kalkcementputs och ny ytputs av samma kvalitet påförs. Slätputsade partier som tidigare varit målade med vit akrylatfärg ommålades med färg av samma typ. Dörrar och luckor målas med brun oljefärg medan fönster och solbänkar i gjutjärn målas svarta.

2003 genomförs en invändig restaurering under ledning av arkitekt Hans Ponnert. Nya direktverkande radiatorer under bänkarna tillkommer liksom nytt textilskåp i sakristian. Golven i sakristian och i predikstolen som vid tidigare renoveringar belagts med spånskivor och plast- och heltäckningsmattor förses med nya furugolv. Även innanför altarringen avlägsnas sentida ytskikt men befintligt brädgolv bevaras.

2011 utförs en invändig ombyggnad och restaurering efter handlingar av Jonas Jansson, Arkitekterna Krook & Tjäder. Den befintliga trappan i vapenhuset till tornet och orgelläktaren som dömts ut av brandskyddsmyndigheten rivs, liksom den tidigare skiljeväggen. Ny trappa förläggs under läktarens norra del, där håltagning och förstärkning i bjälklaget sker. Skiljevägg mellan läktarunderbyggnaderna och långhuset tillkommer och befintlig pardörr mellan vapenhus och långhus flyttas österut. Golvet under den tidigare trappan läggs om med kalkstensplattor av samma dimensioner som övriga vapenhuset. I vapenhuset tillkommer även nytt elskåp med manöverpanel för klockringning och belysning, byggt av en återanvänd bänkdörr. Vid koret tas den främre bänkraden på båda sidor mittgången bort och det röda golvteglet ersätts med nytt i samma stil som korets åttkantiga gula golvtegel. Uppgången till koret, som har högre golvnivå än långhuset, tillgänglighetsanpassas genom att golvteglet i mittgångens östra del läggs om i en låg ramp. I altarringen ersätts det troligen ursprungliga kilsågade brädgolvet som var maskätet av nytt, bredare kilsågat golvvirke. I sakristian ersätts den röt- och insektsangripna ytterdörren med karm av en ny dörr, utformad lika den befintliga men med isoleringsskikt och kompletterad med modernt lås invändigt.

Exteriör

Kyrkans planform utgörs av långhus, fullbrett kor, halvrund absid i öster samt

kvadratisk torn i väster. Murverken är utförda som skalmurar av gråsten, åtminstone delvis återanvänt från den tidigmedeltida kyrkan, och vilar sannolikt på en traditionell kallmurad grundsättning av fältsten. Listverk och omfattningar är murade i tegel, slätputsade och målade med vit akrylatfärg, medan de grå fasaderna är spritputsade med kalkcementputs. Samtliga byggnadsdelar har en utskjutande och skråkantad spritputsad sockel avfärgad i en relativt ljus kimröksgrå kulör. Samtliga fasader avslutas upptill av en vitmålad rundbågefris med överliggande takfotsgesims i tre språng. Långhusets och korets gemensamma sadeltak är belagt med rött enkupigt tegel medan den oktagonala spiran med kvadratisk bas och absidens hjälmtak är avtäckta med kopparplåt i skivtäckning med förskjutna tvärfalsar. Även fotrännor, vattkupor och stuprör är utförda i kopparplåt.

Huvudentrén i väster utgörs av en rundbågig muröppning med helfransk pardörr med två fyllningar i vardera dörrblad, målade i en ockragul kulör. I de övre fyllningarna finns runda spiralventiler i järnplåt. Ovanför den rakt avslutade pardörrens kraftigt profilerade överstycke återfinns en minnestavla med inskriptionen "GUDI TILL ÄRA OCH HANS FÖRSAMLING TILL GAGN BYGGDES DETTA HERRANS HUS ÅR 1866 UNDER KONUNG CARL XV:DES REGERING. BEVARA DIN FOT NÄR DU GÅR TILL GUDS HUS OCH KOM TILL ATT HÖRA". Omfattningen är tvåsprångig, där övre delen markeras i fasaden med ett slätputsat parti. Tornets

Kyrkan från öster.

södra och norra fasader har vardera ett rundbågigt fönster i svartmålat gjutjärn med kors- och diagonalställd spröjsning. Solbänkarna är av svartmålat gjutjärn och omfattningarna är utförda enligt samma princip som i västentrén. Övre tornvåningen har ett rosettfönster i gjutjärn med ensprångig omfattning i varje väderstreck utom öster. Klockvåningens ljudöppningar, även här i varje fasad utom den östra, utgörs av rundbågiga smygar med parställda högsmala och rundbågiga ljudöppningar med ljudluckor av liggande panel målade i en kulörstark gul ton. Tornspiran kröns av ett försilvrat kors och en kula.

Skeppet med långhus och kor har tre stora rundbågiga gjutjärnsfönster i söder respektive norr. Spröjsningen är uppbyggd som två rundbågar med snarlik gestaltning som i tornets rundbågefönster, med ovanliggande dekorativa cirklar och kvadrater. Omfattningar och solbänkar följer samma princip som i tornet. Absiden har ett fönster i sydväst och ett i sydöst, utformade likt tornets rundbågefönster. Prästingången rakt i öster nås via en fyra steg hög trappa i kalksten. Det enkla dörrbladet är klätt med liggande panel målade i ockragul kulör. Ovan dörren finns ett rundbågigt överljus i gjutjärn, vars spröjsning utgår från samma princip som i övriga fönster. Två av mönstrets trianglar är inte glasade utan täcks istället av svartmålad plåt med vardera en ventil.

Interiör

Genom kyrkans huvudentré i väster nås vapenhuset vars golv är belagt med rektangulär grå kalksten i fallande längder. Utmed södra väggen ligger ny kalksten, vilken tillkom 2011 då den ursprungliga inbyggda tornttrappan revs. Här återfinns även en äldre gravhäll. Väggarna är putsade och liksom innertaket av kilsågat virke vitmålat. Fönstren, vars övre delar avskiljs av taket och ger ljus åt första tornvåningen, saknar innerbågar och har ljust gråmålad insida. Kyrkportens insida är utformad likt utsidan och målade i en ljust grå kulör. Mot kyrkorummet i öster har den delvis glasade och gråmålade pardörren hängts av från karmen och flyttats österut i samband med att läktarunderbyggnader för ny trappa och väntrum m.m. tillkom 2011.

Kyrkorummets golv är belagt oktagonala gula golvtegel med röda låsstenar. De slutna bänkkvarteren står på upphöjda golv av rött rektangulärt tegel. I koret syns spåren av bänkkvarterens ursprungliga utbredning i form av nylagt gult golvtegel. Innanför altarringen är golvet belagt med kilsågat virke som tillkom 2011. De tre travéerna är slagna med ribbvalv som liksom väggarna är slätputsade och vitkalkade. Ribbvalven vilar på knippepilastrar med enkelt profilerade kapital. Sköld- och gördelbågar är rundbågiga. Fönstren sitter i djupa nischer med rännor för kondensvatten som leder till plåtburkar som hänger under fönsterbänkarna. Liksom i vapenhuset saknas innerbågar och insidorna är målade i en ljust grå kulör. Orgelläktaren i väster upptar hela kyrkorummets bredd och vilar på sex marmorerade kolonner med oktagonalt tvärsnitt och förgyllda bladkapital. Två av kolonnerna är sedan underbyggnadernas tillkomst inte längre synliga från kyrkorummet. Barriären, vars framskjutande mittparti rymmer den integrerade orgelfasaden, är uppbyggd som ett ramverk med fyllningar av stående panel och enkelt profilerade över- och understycken. Centralt finns en ram med den

Kyrkorummet mot koret i öster.

förgyllda texten ”HERRANOM VILL JAG SJUNGA, ISRAELS GUDI VILL JAG SPELA DOM BS 5:3.” Barriären är liksom kyrkans merparten av kyrkans övriga fasta inredning i trä målad i en bruten vit oljefärg med förgyllda detaljer.

Sakristian i absiden avskiljs från kyrkorummet av ett skrank i trä utformat med rundbågigt arkadmotiv, vilket upptill avslutas med ett profilerat överstycke och en krönlist med trepass. De yttre rundbågarna är försedda med dörrblad. Skranket är målat i en ljus beige kulör med förgyllda detaljer. Absidens golv är sedan 2003 belagt med ett såpskurat furugolv. Hjälmsvalvet är liksom väggarna slätputsade och vitmålade och fönstrens utformning går igen från kyrkorummet. Östentréns inre ljus gråmålade dörrblad är utformat med stående bräddor med tvärså och hänger i kraftiga bandgångjärn av smide. Absiden är möblerad med ett större textilskåp för liggande förvaring samt två gråmålade svängda sittbänkar, samtida med kyrkan.

Första tornvåningen nås från orgelläktaren genom en rundbågig murverksöppning med bräddad vägg närmast tornrummet. Golvet utgörs av ett obehandlat äldre brädgolv och tak och väggar är vitputsade. I västra väggen finns en inmurad sandstenstavla med ätten Lewenhaupts vapen och året 1765, vilken härrör från det Lewenhauptska gravkapellet som adderades till den medeltida kyrkan på 1700-talet. Rummet får dagsljus av de övre delarna av vapenhusets fönster. En enkel trätrappa utmed västra väggen leder upp till andra tornvåningen som har obehandlat brädgolv, putsade väggar och

tak som utgörs av klockvåningens golvbjälklag. Rosettfönstrens spröjsverk av gjutjärn är invändigt målade i ljust grått. I öster leder en dörr från 1900-talets mitt in till kyrkvinden. Klockvåningens golv utgörs av obehandlade kilsågade bräder och de grovt spritputsade väggarna är inte avfärgade. Rummet upptas av klockbocken av bilad furu i vilken kyrkans två klockor hänger. Takstolskonstruktionen över kyrkorummet utgörs av saxsparrar i bilad och dymlad furu. Även absidens takkonstruktion är i furu. Valven är oisolerade.

Inredning och inventarier

Solberga kyrka bevarar i stor utsträckning ursprunglig inredning och inventarier. Om inte annat anges är nedanstående föremål samtida med kyrkan, troligen ritade av kyrkans arkitekt Peter Boisen.

Altaret utgörs av ett blockaltare i trä, uppbyggt som en ramverkskonstruktion med fyllningar av kilsågade bräder. Ramverket är marmorerat i vitt och grått, medan fyllningarna på kortsidorna är målade i grågrönt och på framsidan i ljust grått.

Altarprydnaden i utgörs av ett cirka 1,7 meter högt krucifix med bemålad kristusfigur som överfördes från den medeltida kyrkan. Enligt vissa källor anses det härstamma från tiden kring år 1500, enligt andra källor från 1700-talet. Det träreana klöverblads-korset framstår som yngre, möjligen samtida med kyrkan.

Den halvrunda *altarringen* i bruten vit kulör med förgyllda detaljer är uppbyggd av smala svarvade balusterdockor med oprofilerade över- och underliggare. Grindar finns i söder och i norr, där halvcirkelformen bryts och balustraden ansluter till predikstolen. Sockeln är brunmålad medan knä- och handfall är klädda med grön sammet.

Predikstolen är placerad i korets nordöstra hörn och är liksom merparten av kyrkans övriga fasta inredning i trä målad i en bruten vit kulör med förgyllda detaljer. Fotens smala skaft har avfasade hörn och vilar på ett kvadratisk fundament. Det svängda överstycket som ansluter till korgen är försett med ribbor med halvrund profil. Korgen har oktagonal planform och de fyra sidorna är liksom trappbarriären uppbyggda som ramverkskonstruktioner med fyllningar, vilka på korgen pryds av förgyllda latinska kors. Över- och understycken är kraftigt profilerade. Under korgen löper en mindre zig-zagformad lambrekäng.

Kyrkans grå-grönmarmorerade *dopfont* i sand- eller kalksten omnämns inte i standardverken över skånska dopfontar, men den är med största sannolikhet medeltida och kyrkans äldsta inventarium. Den runda relativt höga sockeln avslutas upptill av en hålkälsprofil. Foten utgörs av två tallriksformade stenar mellan vilka ett rakt cylinderformat skaft är placerat. Den runda cuppan är skålformad och saknar avtappningshål.

Den slutna *bänkinredningen* är indelad i två kvarter som flankerar mittgången. Dörrarna och skärmarna mot koret är uppbyggda som ramverk med fyllningar medan gavlarna

är släta. Överst löper ett enkelt profilerat listverk bemålat i grått, grönt och brunt. Ramverken och gavlarna är laserade i en ljus röd-gul ton, medan fyllningarna bär en naivistisk marmorering i ljus röda, gula och blå kulörer mot en vit botten. Sittbänkarna och ryggstöden, de senare utformade som ramverk med liggande fyllningar, är målade i en ljus beige kulör. Bänkarna har psalmbokshylla och fotstöd. Den nuvarande färgsättningen tillkom sannolikt vid restaureringarna 1974. På ett fotografi från 1929 framstår bänkinredningen som vitmålad, vilket skulle kunna vara den ursprungliga färgsättningen. Vid ombyggnationerna 2011 avlägsnades den främre bänkraden och skärmen flyttades bak till nuvarande läge. En av bänkdörrarna återanvändes i ett elskåp i vapenhuset. Även i väster avlägsnades en bänkrad, men här bevarades gavlar och dörrar mot underbyggnadens skiljeväggar och fungerar nu som skåp för psalmböcker m.m. I korets södra del invid dopfunten står en fristående bänkskärm som lär utgöra en ombyggd klockarebänk som överfördes från den medeltida kyrkan. Bemålning och formspråk överensstämmer idag med den övriga bänkinredningen och nuvarande funktion är dopaltare.

Orgeln med åtta stämmor plus pedal tillverkades 1866 av orgelbyggaren Johan Lambert Larsson från St. Köpinge. Ombyggd 1874, reparerad 1889, rengjord och stämd 1920. 1953 tillkom ny klaviatur genom kantor Åke Svensson i Dalby och vid en renovering av Anders Perssons orgelbyggeri i Viken 1971–72 byttes insektsangripna delar ut. Enligt Lunds stifts orgelinventering är orgeln i Solberga kyrka mycket värdefull då endast två orglar av orgelbyggaren J.L. Larsson finns bevarade. Orgeln är

Den marmoreringmålade dopfunten utgör kyrkans äldsta inventarium.

Predikstolen från 1866 bevarar sin ursprungliga färgsättning.

emellertid i stort behov av renovering. Den tredelade vitmålade orgelfasaden är arkitektoniskt uppbyggd med högre mittparti där spiralvridna kolonner med förgyllda bladkapitäl bär upp ett entablement med volutformat överstycke som kröns av en förgylld lyra och flankeras av fialer. De synliga piporna har en spetsbågig omfattning med trepassformat listverk. Sidopartierna är uppbyggda med fialer med förgyllda kapitäl samt en krönlist av små förgyllda trepass och avslutas utåt med kraftiga fialer. Bakom ritningarna till orgelfasaden och läktaren stod arkitekt Otto August Mankell.

Kyrkan har två *kyrkklockor*. Storklockan i malm från 1586 överfördes från den medeltida kyrkan och bär inskriptionen "ANNO DOMINI 1586 VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM". Lillklockan i brons göts 1972 av M&E Ohlsson i Ystad och tillkom genom en donation från Adolf Ohlsson. Klockan pryds av en inskription kring donationen samt texten "TIDEVARV KOMMA TIDEVARV FÖRSVINNA SLÄKTEN FÖLJA SLÄKTENS GÅNG" och en stiliserad Kristusgestalt. Lillklockans inskriptioner finns även återgivna på minnestavlor under orgelläktaren.

Bland kyrkans övriga inventarier av kulturhistoriskt intresse bör nämnas de fyra kristallkronorna som inköptes från Torsjö gård till kyrkan 1868 och som enligt traditionen ska vara krigsbyten från 30-åriga kriget, samt två psalmnummertavlor som tillhör den ursprungliga inredningen.

Kyrkogård

Den nuvarande kyrkan är uppförd på platsen för den romanska kyrkan, och Solberga kyrkogård har således medeltida anor. Medeltida kyrkogårdar var vanligen små och omgav kyrkan i dess direkta närhet. Den geometriska avmätningsskattan från 1764 uppvisar en mindre femsidig kyrkogård, vars utbredningen sannolikt stämmer med den medeltida. Vare sig 1808 års enskifte eller den nyuppförda kyrkan 1866 tycks ha föranlett några förändringar i kyrkogårdens omfattning. Den enda kända utvidgningen dröjer istället till 1894, då ett rektangulärt markstycke utmed västra sidan inkorporeras efter handlingar upprättade 1892 av kommissionslantmätare Gustaf Gutherström. Kyrkogården har sedan dess genomgått få förändringar. 1956 rivs bogårdsmuren på östra sidan och en ny mur i gjuten betong uppförs, vilken putsas och avtäcks med komstadskalksten, till största del återanvänd från den tidigare muren. 1968 tillkommer belysning i form av stolparmaturer och året därpå uppförs en hög mur i betong i kyrkogårdens sydvästra hörn mot vilken äldre gravstenar placeras. På senare år har en askgravlund ritad av Gunnel Rydberg inrättats i anslutning till denna plats. I början av 1970-talet byts smidesgrindarna till kyrkogården ut och 1994 ersätts stolparmaturerna av nya.

Solberga kyrkogård omges idag av vitmålade murar avtäckta med kalksten i samtliga väderstreck utom väster. I norr och söder är gråstensmurarna spritputsade medan betongmuren i öster är slätputsad. Ingångar finns i samtliga väderstreck i form av smidesgrindar som hänger i granitstolpar som kröns med klöverbladskors i smide. Grindarna är enkla i söder och öster och dubbla i norr, som utgör huvudingång, samt

Klockgjutaren Ola Larssons säregna gravsten med inskription på båda sidor är en av de äldre gravvårdarna i kalksten söder om kyrkan.

i väster, där grinden är placerad i gränsen för kyrkogården innan 1894 års utvidgning. Denna gräns markeras av en trädrad av äldre högväxta lindar. Innanför murarna i norr och öster växer en buxbomshäck och i norra hörnet återfinns tre höga pelarekar. Vegetationen utgörs i övrigt främst av städsegröna växter som tuja, en, sockertoppsgran och murgröna, med inslag av traditionella kyrkogårdsväxter som rosor, trädgårdshortensia och kärleksört.

Gravkvarteren är till största del grusade och inramas av lågt klippta buxbomshäckar eller i enstaka fall av stenramar. Gräsade ytor med fritt stående gravstenar förekommer i begränsad utsträckning. Gravvårdarna domineras av en blandning av högresa gravstenar i eklektiskt formspråk från decennierna kring sekelskiftet 1900 samt lägre hållna stenar vanliga för tiden från 1930-talet och framåt. Söder om absiden återfinns ett antal äldre kalkstensvårdar från 1800-talet och väster om dessa står en säregen gravsten med inskriptioner och bemålning på båda sidor. Stenen är rest över Ola Larsson som i Solberga 1805 grundade den verksamhet som senare kom att utvecklas till M&E Ohlssons klockgjuteri i Ystad. Kyrkans lillklocka är donerad till Larssons minne.

Utvidgningen i väster upptas till största del av ett korsvirkeshus (se vidare nedan) samt en askgravlund gestaltad med en gräsad yta med oval gång av betongplattor. Här finns även ett lågt smidesräcke för blomvaser omgivet av mur- och vintergröna, sittbänk,

ljuslykta samt mindre buskar och lövträd, bland annat en Katalpa. I söder avgränsas platsen av en hög betongmur med avtäckning av rött tegel mot vilken äldre gravhällar, möjligen de som tidigare utgjorde govltäckning i vapenhuset, är monterade. Även i väster finns äldre gravstenar, ståendes i gräset. Bakom muren återfinns avfalls- och serviceplats.

Byggnader på kyrkogården

Norr om askgravlunden ligger ett korsvirkeshus i rött tegel vars sadeltak är avtäckt med rött tvåkupigt tegel. Gavelpartier samt dörrar och portar är utförda med stående brunmålade panel. Vård- och underhållsplanen för kyrkogården anger vare sig tillkomsttid eller ursprunglig funktion, men i vård- och underhållsplanen för kyrkan nämns att bårhuset byggs om 1969. Troligen är det då funktionen ändras till nuvarande vaktmästeri med förråd och wc, som på senare år kompletterats med RWC.

Askgravlunden i väster.

Kulturhistorisk karaktärisering för Solberga kyrkoanläggning

Kyrkbyn Solberga ligger en dryg halvmil öster om Skurup i ett öppet och kuperat odlingslandskap med markerade dalgångar och höjdryggar. Gravhögar i området visar på en omfattande aktivitet i bygden under bronsåldern och inom socknen finns en runsten bevarad på närbelägna Torsjö gård, som har medeltida anor som sätesgård och som troligen utgjorde patronatskyrka till Solberga kyrka vid uppförandet på 1100- eller 1200-talet. Sockennamnet, som är belagt i skrift 1447 som *Solberig*, antyder att platsen kan ha fungerat som kultplats under hednisk tid. Byn har allt sedan enskiftet 1808 utgjorts av ett fåtal gårdar, enstaka gatehus samt två skolbyggnader som idag fungerar som privatbostäder.

Solbergas medeltida kyrka uppfördes troligen på 1100- eller 1200-talet och följde den romanska kyrkobyggnadstraditionen med långhus, smalare och lägre kor samt halvrund absid i öster. Senare under medeltiden adderades ett västtorn som var bredare än långhuset och sannolikt även ett vapenhus i söder. Under 1700-talet utökades kyrkan med ett gravkapell för ätten Lewenhaupt. Vid tiden för uppförandet utgjorde inte Solberga en egen socken, vilket gör det troligt att anta att kyrkan ursprungligen var patronatskyrka till närbelägna Torsjö gård.

Tillkomsten av den nya kyrkan som stod färdig 1866 efter ritningar av Ystads förste stadsarkitekt Peter Boisen speglar 1700- och 1800-talens befolkningsökning som ledde till att en stor del av Skånes medeltida kyrkor kom att byggas om eller rivs till förmån för nybyggen. Åren 1840–1910 var den mest intensiva kyrkobyggnadsperioden i Skåne sedan 1100-talet. Under denna tid var initialt den nyklassicistiska salkyrkan med vitputsade stenmurar och lägre robusta torn det vanligaste stilvalet. Samtidigt pågick bland vissa arkitekter en vurm för den medeltida byggnadskonsten. Ett experimenterande och sökande som efter flera decennier mynnade ut i en nygotik tydligt inspirerad av 1200-talets franska högotik.

Vid tiden för uppförandet av Solberga kyrka hade emellertid inte dessa högotiska ideal slagit igenom. Istället ser vi här ett exempel på en i grunden nyklassicistisk kyrka där Boisen med tydlighet tagit intryck av den begynnande medeltidsvurmen. Långhus och fullbrett kor under gemensamt sadeltak för att skapa ett ljust och rymligt kyrkorum är ett utpräglat särdrag för nyklassicistiska kyrkor, liksom ett relativt lågt och kraftigt västtorn med spira. Den halvrunda absiden är däremot hämtad från romansk kyrkobyggnadstradition, liksom fasadernas rundbågefris och i viss mån även fönstrens formspråk, om än i det för tiden mycket moderna materialet gjutjärn. Interiört framträder de medeltidsinspirerade trenderna i kyrkorummets valvslagning med ribbvalv istället för de tunnvalv av trä som hade varit vanligt förekommande i salskyrkor allt sedan 1700-talet. I den fasta inredningen dyker romanska och gotiska motiv som trepass och rund- och spetsbågar upp i altarskranket och psalmmummertavlorna, medan predikstolen och altarringen och inte minst den fasta träinredningens ursprungliga färgsättning i vitt och förgyllning är representanter för

nyklassicismen. I arkitekt Otto August Mankells orgelfasad möts nyklassicismen och nygotiken i samma komposition. Orgeln, som är en av endast två bevarade orglar av orgelbyggaren Johan Lambert Larsson från St. Köpinge, har högt kulturhistoriskt och musikaliskt värde.

Solberga kyrka bevarar i mycket stor utsträckning sin ursprungliga gestaltning exteriört och interiört liksom fast inredning, och utgör på så vis ett välbevarat exempel på enklare landsortskyrkor uppförda vid övergångsperioden mellan nyklassicistiskt och nygotiskt/nyromanskt kyrkobyggnade. Av särskilt värde för kyrkans exteriöra karaktär är ursprungliga byggnadsvolymer och taktäckningsmaterial, fönster och solbänkar i gjutjärn samt nyromanska inslag som rundbågefriser, ljudöppningar med mittpost och dörrars och fönsters rundbågiga omfattningar.

Interiört är absidens hjälmvalv, kyrkorummets ribbvalv med skvallerhål samt mittgångens och korets ursprungliga golvbeläggning avgörande för upplevelsen, men även mindre detaljer som fönsterbänkarnas kondensrännor med uppsamlingskärl i plåt har högt bevarandevärde. Frånsett mindre ombyggnader och ändrad färgsättning av den slutna bänkinredningen är den fasta inredningen i det närmaste oförändrad sedan kyrkans uppförande och besitter ett högt autenticitetsvärde. Kyrkans dopfunt, som trots att dess historik inte fullt klarlagts får antas vara medeltida och relativt samtida med den medeltida kyrkan, har ett särskilt kontinuitetsvärde för församlingen. Här har socknens invånare i århundraden invigts i den kristna gemenskapen. Liknande värden har triumfkrucifixet, som daterats till såväl 1500-tal som 1700-tal, liksom storklockan från 1586. Här bör även nämnas minnessten som överfördes från det Lewenhauptstka gravkapellet i den gamla kyrkan. Trots den undanskymda placeringen i första tornvåningens västvägg symboliserar minnestavlan de täta banden mellan kyrkan och herrskapet på Torsjö gård, som sannolikt hade patronatsrätten till den medeltida kyrkan vid uppförandet. Lillklockan bär på ett personhistoriskt värde då den donerades till minne av klockgjutaren Ola Larsson som i Solberga 1805 grundade den verksamhet som sedermera kom att utvecklas till den i kyrkosammanhang mycket produktiva verkstaden M&E Ohlssons klockgjuteri i Ystad. Ola Larsson var som 80-åring med och göt om klockan i Storkyrkan i Stockholm, för vilka insatser han erhöll den kungliga medalj som även pryder hans säregna gravsten söder om kyrkan.

Solberga kyrkogård bevarar i stort sin medeltida omfattning och är således en liten kyrkogård. 1894 års utvidgning väster om den bevarade trädraden av äldre högresta lindar utgör närmast en separat enhet med askgravlund, gravstenssamling och vaktmästeri. Kyrkogården karaktäriseras i övrigt av kyrkogårdsidealen kring sekelskiftet 1900 med grusade gravplatser omgärdade av lågt klippta buxbomshäckar och högresta gravstenar, vilka blandas med lägre vårdar typiska för 1930-talet och senare. Söder om absiden återfinns ett mindre antal äldre kalkstensvårdar, främst från 1800-talet. Merparten av de äldre gravvårdarna har arkitektur- eller personhistoriska värden och är väsentliga för kyrkoanläggningens karaktär. På gravvårdarna förekommer yrkestitlar i stor utsträckning, vilka har ett socialhistoriskt värde då de speglar bygdens historia och utveckling. Den agrara prägeln manifesteras i de vanligast förekommande titlarna som lantbrukare och hustru, men här finns även handlare och hantverkare som representerar tätorten Tånebro's expansiva period i början av 1900-talet.

Att tänka på vid förvaltningen av kyrkoanläggningen

- Solberga kyrka är ett mycket välbevarat exempel på en enklare landsortskyrka uppförd vid övergångsperioden mellan nyklassicistiskt och nygotiskt/nyromanskt kyrkobyggande. Dess ursprungliga karaktär bör beaktas vid alla eventuella förändringar i kyrkans exteriör, interiör eller närmiljö. Även små ingrepp kan påverka helhetsbilden.
- För en bättre arkitektonisk helhetsverkan hade ljudluckornas idag mycket kulörstarka gula bemålning vid en framtida ommålning med fördel kunnat målas i samma ockragula kulör som kyrkans ytterdörrar.
- Kyrkans ursprungliga fasta inredning i trä är av största vikt för upplevelsen av kyrkorummet. För att undvika skador bör ett jämnt inomhusklimat eftersträvas.
- Kyrkogården bör förvaltas med fokus på att bevara dess nuvarande karaktär.

Skydd m.m.

Kyrkan och kyrkogården skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. kulturmiljölagen.

Kyrkan och kyrkogården ligger inom registrerat fornlämningsområde Solberga 36:1 som avser bytomten enligt lantmäterikartan från 1765 och skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Solberga kyrka, Villie församling, Underhållsplan (2005-05-23), Ponnert arkitekter AB, Degeberga/Lund.

Solberga kyrkogård, Vård- och underhållsplan (2017), Barup & Edströms arkitektkontor AB, Limhamn och Simrishamn.

Börjesson, K., *Solberga kyrka – invändig renovering, antikvarisk medverkan*, Regionmuseet i Skåne, 2011.

Skurups kommun. Bygga, bo & miljö. Översiktsplan: <https://www.skurup.se/oversiktsplan>, hämtad 2019-09-17.

Länsstyrelsen Skåne. Samhällsplanering & kulturmiljö. Kulturmiljöprogram. Skurups kommun: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram/oversiktliga-beskrivningar/oversiktliga-kommunbeskrivningar/skurup.html>, hämtad 2019-09-17.

Lantmäteriet. Historiska kartor: https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/show.html?showmap=true&archive=LMS&nbOfImages=5&sd_base=lms2&sd_ktun=4c4d535f4c3230362d31363a31, hämtad 2019-09-18.

Riksantikvarieämbetet. Fornsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>, hämtad 2019-09-18.

Platsbesök 2019-09-11.

Övriga uppgifter

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Kvalitetsgranskning: Max Laserna, byggnadsantikvarie

Inventeringsdatum: 2019-09-11.

Fältinventering: Max Laserna och Henrik Nilsson

Foto (där inte annat anges): Max Laserna och Henrik Nilsson

Layout: Henrik Nilsson

Färdigställd: 2019-09-20.